

KROLOPP, E.:

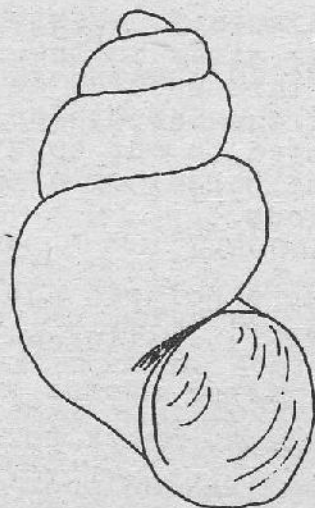
MARSTONIOPSIS SCHOLTZI /A.SCHMIDT 1856/ A MAGYARORSZÁGI HOLOCÉN ÜLEDÉKEKBŐL - MARSTONIOPSIS SCHOLTZI /A.SCHMIDT 1856/ AUS DEN UNGARISCHEN HOLOZÁNABLAGERUNGEN

ABSTRACT: The remains of the species *Marstoniopsis scholtzi* are known from three sites in the Holocene sediments of Hungary. Since this species is unknown in Quaternary sediments near the Carpathian Basin we suppose that it was transported to our country by water-fowls at the end of the Boreal or at the beginning of the Atlantic periods.

A földtörténet legfiatalabb kora, a holocén /jelenkor/, mintegy 10 ezer évvel ezelőtt kezdődött. Mollusca-faunája így igen hasonlít a mostanihoz. Hogy mégsem azonos vele, azt éppen az utóbbi idők kutatásai bizonyítják. Ennek során ugyanis olyan fajok is ismertté váltak, amelyek holocén képződményeinkben megtalálhatók, mai faunánkból azonban hiányoznak. Ezek sorába tartozik a Marstoniopsis scholtzi is. A magyarországi holocén faunában való előfordulását a következő adatok jelzik:

1. 1970-ben PINTÉR LÁSZLÓtól 1 fiolányi /mintegy 150 db/ Hydrobiidát kaptam azzal a megjegyzéssel, hogy nyilván fosszilis példányokról van szó. Az anyagot PAPP JENŐ gyűjtötte Zalaszegeváron, Marcal-parti hordalékból 1968-ban. A csigák a későbbiek során a Marstoniopsis scholtzi faj példányainak bizonyultak.
2. 1968-ban a Magyar Állami Földtani Intézet Badacsonytomaj és Szigliget környékén sekélyfurásokat mélyített. Közülük a B-5 jelzésű 1,8-2,9 m és 2,9-4,0 m, az Sz-4 jelzésű pedig 3,0-4,0 m mélységközből, tőzeges rétegekből összesen mintegy 25 db Hydrobiidát hozott a felszínre. A példányok megegyeztek a zalaszegeváriakkal és a későbbiek során ezek is a Marstoniopsis scholtzi fajhoz tartozóknak bizonyultak.
3. 1977-ben a Mezőlak - Szélmező pusztai tőzegtelepről 3,0-3,5 m mélységből származó őstulok koponyák kerültek a Természet-

tudományi Múzeumba. A lelet feldolgozását végző VÖRÖS ISTVÁN az egyik koponya agyüregkitöltését alkotó tőzeges lápföldet eljuttatta hozzám. Az anyag iszapolása 31 fajból álló Mollusca-faunát eredményezett /KROLOPP és VÖRÖS, 1982/. A fauna egyik faja a Marstoniopsis scholtzi volt, amelynek a helyszínen végzett gyűjtésekkel együtt mintegy 50 példánya került elő.

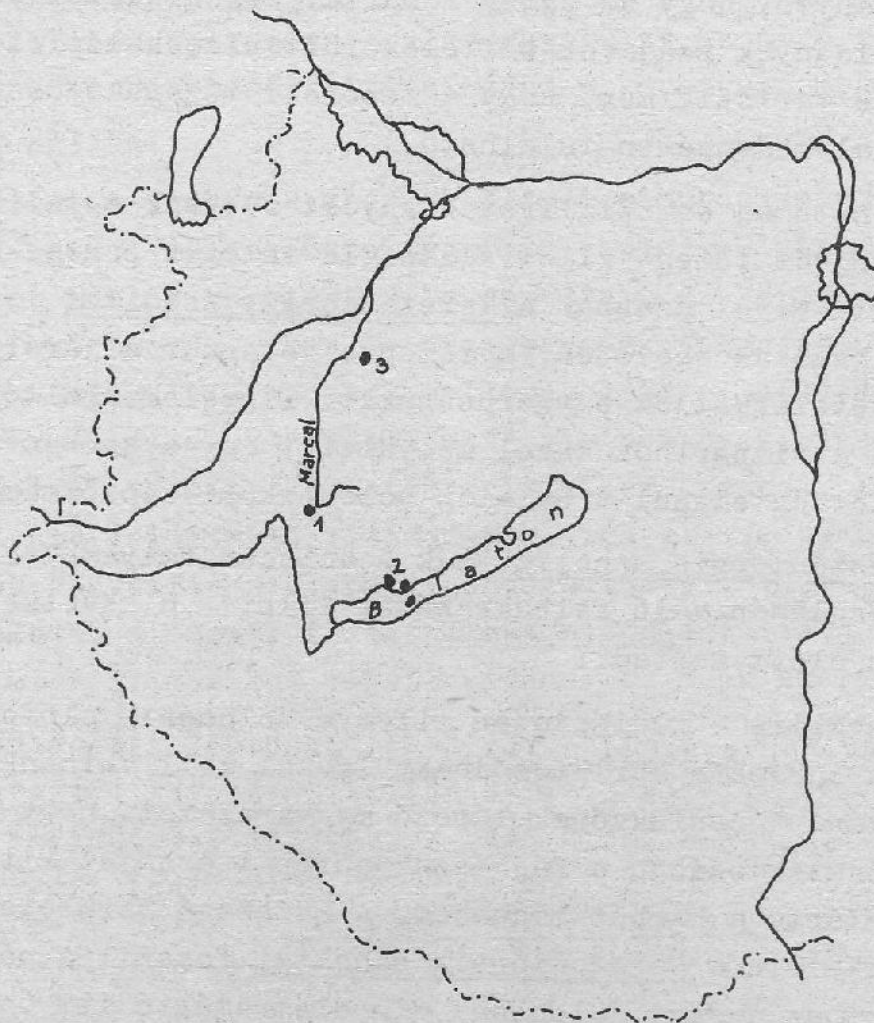

1. ábra Marstoniopsis
scholtzi
/SCHMIDT/ 22 X

A Marstoniopsis scholtzi /A. SCHMIDT/ - a korábbi irodalomban általában Marstoniopsis steini /MARTENS/ néven szerepel - mintegy 3 mm-es házmagasságú Hydrobiida /1. ábra/. Elterjedési területe elsősorban Európa északi része: a két Németország, Hollandia, Dánia, Svédország, Finnország, a Szovjetunió balti köztársaságai és behurcolták Angliába is /ZILCH und JAECKEL, 1962; BOETERS, 1971/. Az irodalom szerint azután DK felé a Fekete-tenger medencéjéig /Dobrudzsa/, a Dnyeperig, a Volga középső szakaszáig, a Kaszpi-tenger medencéjéig megtalálható /ZILCH und JAECKEL, 1962; JAECKEL, KLEMM und MEISE, 1958/. Kérdés azonban, hogy ezek az adatok, különösen a Balkánra vonatkozók, valóban ezt a fajt jelölik-e. Fosszilisán Észak-Németország, Hollandia és Anglia felső-pleisztocénjéből, a holocén képződményekből pedig Észak-Németországból és Dániából ismeretes /ZILCH und JAECKEL, 1962/.

A Marstoniopsis scholtzi élőhely tekintetében nem válogatós. Tavakban, árkokban, folyók csendes vizü öbleiben egyaránt megtalálható. A vízbe 13 m-ig lehatol /ZILCH und JAECKEL, 1962/.

Faunatoréneti szempontból a Marstoniopsis scholtzinak a magyarországi holocén üledékekben való előfordulása két lényeges kérdést vet fel: mikor élt nálunk a faj, és milyen módon került ide?

2. ábra A Marstoniopsis scholtzi /SCHMIDT/ holocén előfordulási helyei Magyarországon. 1: Zalaszegvár 2: Badacsonytomaj /3-5./ és Szigliget /Sz-4./ furások 3: Mezőlak-Széplmező puszta.

A magyarországi előfordulások /2. ábra/ közül a mezőlaki a holocén u.n. boreális szakaszának végére, illetve az atlantikum elejére tehető /Körös-szakasz eleje, mezolitikum, i.e. 6000-4000/. Ez a szakasz egy csapadékos periódus kezdete, a

klima pedig a mainál valamivel hűvösebb. Ezek a klimatikus körülmények kedvezőek nagyobb vizfelületek, illetve lápok kialakulására. Feltehető, és több adat is mutat arra, hogy holocén kora, u.n. "tőzegeink" /síklápokban keletkezett tőzeges üledékek/ egyrésze, illetve a lápi üledékek alsó rétege ekkor képződött.

A mezőlaki Marstoniopsis-előfordulással egykoru lehet a zalaszegvári is. Ennek rétegtani adatai ugyan ismeretlenek, de annyi bizonyos, hogy az anyag a Marcal hordalékából származik. A példányok szájadékából előkerült üledék lápföld vagy tőzeg. Ide tartozik még, hogy a mezőlaki tőzegelőfordulás is a Marcal-medencében található.

A Badacsonytomaj és Szigliget környéki furások által harántolt kiterjedt tőzeg- illetve lápföld-rétegek pontos kora nem ismert. Mivel azonban a Marstoniopsis scholtzi itt is, akárcsak Mezőlak esetében, a tőzeges rétegsor aljáról került elő, feltételezhetjük egykorúságukat. Figyelemreméltó, hogy a furások a vízparthoz közel mélyültek, így a szóbanforgó rétegek kétségtelenül a Balaton holocénkori képződményei.

Ami a Marstoniopsis scholtzi-nak a holocén folyamán Magyarország területén való felbukkanását illeti a következőket kell szem előtt tartani:

A faj fosszilis - pleisztocén illetve holocén - előfordulásai Észak-Európára korlátozódnak. Így el kell vetnünk azt az egyébként kézenfekvőnek látszó magyarázatot, hogy a holocén adott szakaszában a faj észak-európai areáját kiterjesztve elérte a Kárpát-medencét. A közbeeső területek holocén üledékeiben a Marstoniopsis scholtzi fosszilis példányainak nincs nyoma. Különösen figyelemreméltó itt Csehszlovákia, amely a kvarter Mollusca-fauna szempontjából jól átkutatott terület /LOZEK, 1964/, de hivatkozhatunk a két Németországra is, ahonnan csak Észak-Németországból vannak holocén adatok /ZILCH und JAECKEL, 1962/. Hasonló okok miatt ki kell zárnunk annak lehetőségét, hogy a faj a pleisztocénben a Kárpát-medence területén is élt és így az itteni holocén leletek reliktum előfordulások lennének. Ennek a felte-

vésnek egyébként már maga az a tény is ellentmond, hogy a fajnak a magyarországi pleisztocén képződményekben nincs nyoma /KROLOPP, 1983/.

Annyi állapítható meg tehát, hogy a faj a holocén egy adott szakaszában eredeti areájából - valószínűleg Észak-Európából - valamilyen módon került hazánk területére. A lépésről-lépésre történő természetes terjeszkedést a fenti megfontolás alapján kizárhatjuk. Marad tehát annak feltételezése, hogy a Marstoniopsis scholtzi vizimadarak közvetítésével került a holocén folyamán területünkre. Ezt az első pillanatra valószínűtlennek tűnő feltételezést a következő megfontolások támogatják:

Vizi Mollusca-fajoknak madarak általi elhurcolásával, mint lehetőséggel a malakológia régebben számol. Olyan apró faj esetében, mint a Marstoniopsis scholtzi, ez könnyen bekövetkezhet, akár peték, akár felnőtt egyedek formájában, amelyek vagy közvetlenül, a madarak tollára, lábára tapadva, vagy közvetve, az általuk "szállított" vizinövények, iszap, stb. segítségével távoli területekre is elkerülhetnek. Észak-Európából dél felé tartó vizimadarak, így pl. vadkacsák vagy vadlibák közvetítő szerepére gondolhatunk. Itt kell emlékeztetni idézni a magyarországi Marstoniopsis-előfordulásokkal kapcsolatos klimatikus megállapításokat. Ezek szerint egy csapadékos periódus kezdetéről van szó. Az ilyen klimaszakasz a vízzel borított területek növekedését, egyúttal a lápok kiterjedését jelenti. Ez "csalogatóan" hathatott a dél felé vonuló vizimadarak számára. Ugyanakkor a mainál valamivel hűvösebb klíma a Marstoniopsis scholtzi eredeti élőhelyének ökológiai viszonyait biztosítva, az idekerülő példányok gyors elszaporodását okozhatta. A szélesebb körű elterjedést földrajzi okok és a további, a faj számára kedvezőtlen klimatikus hatások akadályozhatták meg.

A Marstoniopsis scholtzi magyarországi előfordulása a holocénnek egy igen rövid szakaszára korlátozódhatott. A fajnak sem előtte, sem utána nincs nyoma kvarter képződményeinkben.

Azok a holocén lápi üledékek, amelyekből nem került elő a faj /Sárrét, Nagyberék, stb./ általában fiatalabbak, illetve kivételesen idősebbek lehetnek a Marstoniopsis tartalmzó képződményeknél. Ha ezt a feltételezést a későbbi adatok megerősítik, úgy a Marstoniopsis scholtzinak holocén lápi üledékeink rétegtani besorolásánál szerepe lehet.

ZUSAMMENFASSUNG

Als Neunachweis für die Quartärbildungen Ungarns ist die Hydrobiide Marstoniopsis scholtzi /A. SCHMIDT/ von drei Fundorten holozäner Ablagerungen zum Vorschein gekommen. Das Alter eines Fundes /Mezőlak-Szélmező puszta/ konnte bestimmt werden: Ende des Boreals - Anfang des Atlantikums. Es ist anzunehmen, dass das Alter der anderen Funde mit diesen Daten übereinstimmt. Da diese Art weder im Karpatenbecken noch in den angrenzenden Gebieten aus Quartärsedimenten bekannt ist, scheint sie durch Zugvögel vom Norden her eingeschleppt zu sein.

IRODALOM

- BOETERS, H. D. /1973/: Die Gattung Bythinella und die Gattung Marstoniopsis in Westeuropa, 1. Westeuropäische Hydrobiidae, 4. /Prosbranchiata/. Malacologia, 14: 271-285. - JAECKEL, S. H., KLEMM, W. und MEISE, W. /1958/: Die Land- und Süßwasser-Mollusken der nördlichen Balkanhalbinsel. Abh. Ber. statl. Mus. Tierk. Dresden, 23: 141-205. - KROLOPP, E. /1983/: Verzeichnis der pleistozänen Mollusken Ungarns. Soosiana, 10/11: 75-78. - KROLOPP, E. és VÖRÖS, I. /1982/: Macro-Mammalia és Mollusca maradványok a Mezőlak - Szélmező pusztai tőzegtelepről. Fol. Mus. Hist.-Nat. Bako-nyiensis, 1: 39-64. - LOZEK, V. /1964/: Quartärmollusken der Tschechoslowakei. Rozp. Ust. Ustavu Geol. Praha, 31: 1-375. - ZILCH, A. und JAECKEL, S. G. A. /1962/: Ergänzung zu EHRMANN, P.: Weichtiere, Mollusken. Quelle et Meyer, Leipzig, 1-294.

DR. KROLOPP ENDRE

Magyar Állami Földtani Intézet

Budapest

Népstadion-ut 14.

H-1143

